

Назви жителів населених пунктів і народів

Катойконіми

Катойконім (від грец. *κάτοικος* — житель і *-ώνυμον* — назва), **етнохоронім**, **етнікон**, **демонім**, **патронімні слова** (від лат. *patria* — батьківщина) — назви мешканців певної місцевості, співвіднесена з топонімом (*Київ — киянин, Херсон — херсонець*)

В українській мові налічується понад 30 катойконімних суфіксів

На утворення множинних назв жителів вживається 25 суфіксів, а сингулятивних (чоловічих і жіночих) – понад 10.

Найпродуктивніша словотвірна модель утворюється суфіксами:

- **-ець** (у формі чоловічого роду): *запоріжець, кримець* (або *кримчанин*), *полтавець*
- **-к-а** (у формі жіночого роду): *полтавка*
- **-ц-і** (у формі множини): *запоріжці, кримці, полтавці*

Суфікси -ець, -к-а, -ц-і

Найпродуктивніша словотвірна модель утворюється суфіксами **-ець** (у формі чоловічого роду), **-к-а** (у формі жіночого роду) та **-ц-і** у формі множини на зразок:

- **кримець** (або кримчанин) — **кримка** — **кримці**
- **полтавець** — **полтавка** — **полтавці**
- **житомирець** — **житомирка** — **житомирці**

Суфікси -ець, -к-а, -ц-і

Приєднуються до топонімів на:

- -ан-и:

Бережани — бережан-ець — бережан-к-а — бережан-ц-і

- -ин:

Гусятин — гусятин-ець — гусятин-к-а — гусятин-ц-і

- -єв-е:

Єнакієве — енакієв-ець — енакієв-к-а — енакієв-ц-і

Зазначені суфікси приєднуються до топонімів на:

-ан, -ин, -єв, а також до основ на: *-город, -град, -піль, -пілля*
(із супровідним чергуванням лише в чоловічому роді
голосного [і] в закритому складі з [о] у відкритому складі:

- *Бориспіль — борисполець — бориспілька — бориспільці*
- *Вишгород — вишгородець — вишгородка — вишгородці*

Утворення катайконімів

- Приєднуючись до основ із кінцевим **-ів/-їв**, чергування [і] з [о] не відбувається через потребу зберегти звуковий склад вихідного топоніма:
- *Жашків — жашківець — жашківка — жашківці*
- Якщо основа топоніма закінчується на **-ськ, -к**, то з огляду на закони милозвучності, вони усікаються:
- *Бердянськ — бердянець — бердянка — бердянци*

Утворення катайконімів

- До топонімів на *-а*, *-е*, перед якими виступає здебільшого два приголосних, суфікси *-ець*, *-ц-і*, *-к-а* приєднуються з допомогою звукосполук *-ів-*, *-ан-*, *-ян-*, *-ин-*:

Біла Церква – білоцерківець – білоцерківка – білоцерківці

- Другою за продуктивністю є словотвірна модель із суфіксами *-анин*, *-янин*, *-чанин*. Їхня синонімна повноправність із *-ець* не викликає сумнівів, однак їм властиве поєднання з твірними основами на: *-иця*, *-ець*, *-ці*, *-цьк*, *-ак*, *-ч*, *-ки*:

Вінниця – вінничанин – вінничанка – вінничани

Судак – судачанин – судачанка – судачани

Професор Олександр Пономарів вважав чужими в українській мові такі слова:

- **черкащани**, замість якого має бути **черкасці**;
- **криворожани**, замість якого має бути **криворіжці**;
- **сумчани**, замість якого має бути **сум'яни**.
- Інші філологи обстоюють ще слово сумці, бо воно найдавніше і звучить природніше, ніж сум'яни, але сум'яни краще, ніж сумчани.
- Кременчужани — теж росіянізм, бо утворилося від Кременчуг, а треба від Кременчук, тому правильно кременчуківці.
- Назва жителів Криму — кримці. Ця форма зафіксована ще у словнику Бориса Грінченка і стосується не тільки кримських татар: «Кримець, -мця, Житель Криму». Отже, киримли, караїми, кримчаки, українці та інші етноси, що мешкають у Криму, звуться КРИМЦІ, а не кримчани.

На думку професора Олександра Пономаріва

- У жіночому роді тоді *кримка*, а жителька Сум — *сумка*.
- Кому не подобається — може називатися *сум'янкою* за порадою професора Пономаріва.
- Назва сіл *Кримка* в Джанкойському, Бердянському та Первомайському районах теж походить від назви мешканки Криму.
- Назви жительок Острогу, Кривого Рогу та Запоріжжя будуть *острожка*, *криворіжка* та *запоріжка*.
- *Острожанка*, *криворожанка* та *запорожанка* — це російські форми.

Ненормативне утворення катойконімів

Унаслідок зросійщення спостерігається явище, коли в мовлення носіїв української потрапляє продуктивна російська модель **-ч-ан-и** там, де має бути питомий суфікс **-ець (-ц-і)**: *англічани, глухівчани, кримчани*. Українська форма **-ч-ан-и** утворюється там, де в топонімі є **к, ч, щ і цьк** (*Токмак — токмачанин — токмачанка — токмачани; Галич — галичанин — галичанка — галичани; Донецьк — донеччанин — донеччанка — донеччани*)

Щодо цього явища висловлювався письменник **Борис Антоненко-Давидович**:

*“Хтозна-чим не сподобались нашим сучасникам давні українські іменники **полтавець і полтавка** на визначення мешканця й мешканки Полтави, як і **лубенець, лубенка** — на позначення жителів Лубен чи **канівець, канівка** — на позначення жителів Канева. Появу дивовижних **полтавчанин, лубенчанин, канівчанин** можна пояснити лише **втратою мовного чуття, забуттям законів словотворення й чергування звуків** (для появи звука [ч] треба, щоб у назві був звук [к]: порівняйте: м. Гребінка — **гребінчанин**, хоча природним є також **гребінківець**)”*.

Етнонім (від грец. ἔθνος (ethnos) — плем'я, народ й грец. ὄνυμα (онума) — ім'я, назва) — термін для позначення будь-якого етносу або етнічної спільності: роду, племені, племінного союзу, народу, народності, нації.

Серед етнонімів чітко розрізняють самоназви (автоетноніми) та назви, дані іншими народами (ксеноетноніми).

Етнoніми

- *Данія — данець, данієць (не датчанин) — данка, данійка — данці, данійці*
- *Англія — англієць (не англічанин) — англійка — англійці*
- *Канада — канадець, канадієць — канадка, канадійка — канадці, канадійці*
- *Азія — азієць (не азіат) — азійка — азійці*

Способи називання жителів складених назв

- Жителів Горішніх Плавнів, Голої Пристані, Часового Яру, Давидового Броду, Залізного Порту можемо назвати використавши:
- **1. словосполучення** (*житель/-ка Горішніх Плавнів, житель/-ка Голої Пристані тощо*)
- **2. складні катойконіми:**
- *горішньоплавенці — горішньоплавенець — горішньоплавенка;*
- *голопристанці — голопристанець — голопристанка;*
- *часовоярівці — часовоярівець — часовоярівка;*
- *давидовобродівці — давидовобродівець — давидовобродівка;*
- *залізнопортівці — залізнопортівець — залізнопортівка;*
- **3. за основним словом:** *плавенці / плавнівці, пристанці, ярівці, бродівці, портівці.*
- Зауважте, що жителі Кам'янця-Подільського є **кам'янчанами** (за основним словом Кам'янець)

Назви мешканців населених пунктів, що мають складну чи складену назву

Олександр Авраменко пояснив, як назвати мешканців населених пунктів, що мають складну чи складену назву на зразок: Кам'янець-Подільський, Горішні Плавні та подібні. “Треба вибрати головне слово й утворити назву за певним ustalеним словотвірним зразком. У назві Кам'янець-Подільський головне слово – Кам'янець, отже, мешканці міста – *кам'янчани*, а жителі Горішніх Плавнів – *плавнівці*, бо головне слово в цій назві – Плавні”.

Доктор філологічних наук Олександр Пономарів зазначив:

"Мешканці Кривого Рогу – *криворіжці*. Один – *криворіжець*. Про жінку ліпше казати *мешканка Кривого Рогу*"

Назви жителів обласних центрів України та міст Сімферополь і Севастополь:

Вінниця – вінничани
Дніпро – дніпряни
Донецьк – донеччани
Житомир – житомирці, житомиряни
Запоріжжя – запоріжці
Івано-Франківськ – іванофранківці
Київ – кияни
Кропивницький – кропивничани
Луганськ – луганці, луганчани
Луцьк – лучани
Львів – львів'яни
Миколаїв – миколаївці
Одеса – одесити/одесці
Полтава – полтавці, полтавчани

Рівне – рівненці, рівненчани, рівняни
Севастополь – севастопольці
Сімферополь – сімферопольці
Суми – сумчани
Тернопіль – тернопільці,
тернопільчани
Ужгород – ужгородці
Харків – харківці, харків'яни
Херсон – херсонці
Хмельницький – хмельничани
Черкаси – черкасці, черкащани
Чернівці – чернівчани
Чернігів – чернігівці, чернігівчани

Назви, де можна утворити паралельні форми з -ян-:

- іванофранківці / іванофранків'яни
- тернопільці / тернополяни
- рівенці / рівняни
- дніпровці / дніпряни
- харківці / харків'яни
- сумці / сум'яни
- житомирці / житомиряни
- чернігівці / чернігів'яни

Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Сайт у процесі відновлення

Пошук

Тлумачення, значення слова «запоріжці»:

ЗАПОРІЖЦІ, ів, *мн.* (*одн.* запорожець, ріжця, *чол.*).

1. Жителі Запоріжжя.

2. *ісм.* також запорожці. Українські козаки, які жили в пониззі Дніпра за порогами в XVI—XVIII ст. Було колись в Україні — Ревіли гармати; Було колись — запорожці Вміли панувати (Тарас Шевченко, I, 1951, 60); — Дід мій був запорожець. Де йому на віку не довелося бути, чого не бачити (Олекса Стороженко, I, 1957, 81); Козаки-запорожці своєю мужністю дивували світ, а пам'ять про них гострила шаблі Миколі Щорсу, Олександрю Пархоменкові, батькові Боженку (Петро Панч, В дорозі, 1959, 245).

Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — Стор. 274.

Коментарі (0)

Про сайт · Показчик · Навмання · Помилка · API · © 2023, Webmezha

СЛАВА УКРАЇНІ

каталог **if.ua**

<https://sum.in.ua/>

Керування

Представлення

☒ Лінійне

☐ Ієрархічне

Стаття

☒ Кольорова

☐ Чорно-біла

Ілюстрації

☒ Показати

☐ Приховати

Вигляд статті

☒ Колонки

Arial

16

запоріжець

ЗАПОРІЖЕЦЬ

ЗАПОРІЖЦІ

ЗАПОРІЗЬКИЙ

ЗАПОРÓЖЕЦЬ

ЗАПОРÓЖЦІ

ЗАПОРÓЗЬКИЙ

ЗАПОРÓТИ

ЗАПОРÓТИСЯ

ЗАПОРÓХА

ЗАПОРÓШЕНИЙ

ЗАПОРІЖЕЦЬ *див. запоріжці.*
ЗАПОРІЖЦІ, ів, *мн. (одн. запоріжець, жця, ч.).*

Жителі міста Запоріжжя. – *Поділяю і реалізую принципи соціальної відповідальності бізнесу, люблю наше місто Запоріжжя, тому прагну зробити для запоріжців те, що в моїх силах (з газ.); На чемпіонаті світу з боротьби, який відбувся в Москві, запоріжець Армен Варданян завоював першу нагороду для збірної України (з газ.).*

Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Сайт у процесі відновлення

Пошук

Тлумачення, значення слова «одесити»:

ОДЕСИ́ТИ, ів, *мн.* (*одн.* одесит, а, *чол.*; одеситка, и, *жін.*). Жителі або уродженці Одеси. *Якийсь морячок-одесит просто під відчиненим вікном у начальника вокзалу пішов вибивати «яблучко»* (Олесь Гончар, II, 1959, 126); *Одесити дуже любили трупу Кропивницького, а його особливо* (Збірник про Кропивницького, 1955, 223); — *Де ти блукаєш уже шість вечорів? Де оце ти зараз був? В якусь одеситку закохався, чи що?* (Степан Олійник, 3 книги життя, 1968, 41).

[Словник української мови: в 11 томах. — Том 5, 1974. — Стор. 626.](#)

Коментарі (0)

Про сайт · Показчик · Навмання · Помилка · API · © 2023, Webmezha

Слава Україні!

каталог **ii.ua**

<https://sum.in.ua/>

Керування

Представлення

☒ Лінійне

☐ Ієрархічне

Стаття

☒ Кольорова

☐ Чорно-біла

Ілюстрації

☒ Показати

☐ Приховати

Вигляд статті

☒ Колонки

Arial

16

кримець

КРИЛЯТКО

КРИМЕЦЬ

КРИМІНАЛ

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ

КРИМІНАЛІЗОВАНИЙ

КРИМІНАЛІЗОВАТИ

КРИМІНАЛІЗОВАТИСЯ

КРИМІНАЛІЗОВАТИ

КРИМІНАЛІЗОВАТИСЯ

КРИМІНАЛІСТ

КРИМІНАЛІСТИКА

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ

КРИМІНАЛІСТКА

КРИМІНАЛІТЕТ

КРИМІНАЛЬНИЙ

КРІМЕЦЬ див. крїмці.

КРІМЦІ, ів, мн. (одн. крїмець, мця, ч.). 1. *заст.* Те саме, що **Крїмські татари** (див. татари). *Стріли київські були на той час дуже вартною річчю. За десять таких стріл, прикрашених орлиними перами, давали кримці один човен солі* (А. Чайковський); *Коли кримці вибрали собі нового хана, Петрик уговорив його таки йти на Москву, а до запорожців знов вислав грамоту* (Г. Хоткевич).

2. Те саме, що **кримчани**. Є кримці, які не знають ані кримськотатарської, ані української мов (із журн.).

Керування

Представлення

☒ Лінійне

☐ Ієрархічне

Стаття

☒ Кольорова

☐ Чорно-біла

Ілюстрації

☒ Показати

☐ Приховати

Вигляд статті

☒ Колонки

Arial

16

кримчанин

КРИМЦІ
 КРИМЧАК
 КРИМЧАКІ
 КРИМЧАНИ
КРИМЧАНИН
 КРИМЧАНКА
 КРИМЧАЧКА
 КРИН
 КРИНІЦЯ
 КРИНІЧАНІЙ
 КРИНІЧАСТИЙ

КРИМЧА́НИН *див. кримча́ни.*

КРИМЧА́НИ, *ан, мн. (одн. кримча́нин, а, ч.; кримча́нка, и, ж.).* Мешканці Криму. *Кримчани мають намір осучаснити транспортну систему в горах – побудувати недорогі сучасні канатні дороги (із журн.); На п'єдестал пошани корінний кримчанин піднявся з українським прапором (з газ.); Кримчанка Джамала представила Україну на пісенному конкурсі “Євробачення–2016” у Стокгольмі (з Інтернету).*

Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Сайт у процесі відновлення

Пошук

Тлумачення, значення слова «**кримчани**»:

КРИМЧАНИ, чан, *мн.* (*одн.* кримчанин, а, *чол.*; кримчанка, и, *жін.*). Мешканці Криму. *Добрий почин кримчан [у виноградарстві] підтримують і наслідують в інших областях* (Радянська Україна, 16.IX 1956, 2).

Словник української мови: в 11 томах. — Том 4, 1973. — Стор. 347.

Коментарі (0)

Про сайт · Показчик · Навмання · [Помилка](#) · API · © 2023, Webmezha

Слава Україні!

каталог **f.ua**

<https://sum.in.ua/>

Керування

Представлення

☒ Лінійне☐ Ієрархічне

Стаття

☒ Кольорова☐ Чорно-біла

Ілюстрації

☒ Показати☐ Приховати

Вигляд статті

☒ Колонки

Arial

16

одесець

ОДЕРНУВАТИ

ОДЕСИТ

ОДЕСИТИ

ОДЕСИТКА

ОДЕСНУЮ

ОДЕСЬКИЙ

ОДЖ...

ОДЖІБВЕ

ОДЗ...

ОДЗВІНЧЕНИЙ

ОДЗВІНЧЕННЯ

ОЛЗВІНЧЕНО

ОДЕСИТ див. одесіти.

ОДЕСИТИ, ів, мн. (одн. одесіт, а, ч.; одесітка, и, ж.). Жителі або уродженці Одеси. *Рідко можна було здибати одесита, що не хвалився б своїм Чорним морем* (М. Бажан); – *Де ти блукаєш уже шість вечорів? Де оце ти зараз був? В якусь одеситку закохався, чи що?* (С. Олійник); *Зоя Петрівна .. весь час говорила про Одесу: яка Одеса прекрасна.., які гарні люди, веселі, дотепні, товариські, одним словом, “одесити” – цим усе сказано* (В. Нестайко).

Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Пошук

Тлумачення, значення слова «англійці»:

АНГЛІЙЦІ, ів, *мн.* (*родн.* англієць, йця, *чол.*; англійка, и, *жін.*). Народ, який становить основне населення Англії. Читав Стріндберга, англійця Б. Шоу і польського — Жулавського (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 431); Услід за ними [португальцями] в Індії з'явилися голландці, англійці та французи (Нова історія. Підручник для 8 кл., 1956, 20); Увечері в колгоспному Палаці культури.. відбулася невимушена розмова між англійками і колгоспницями (Радянська Україна, 28.VII 1962, 4).

Словник української мови: в 11 томах. — Том 1, 1970. — Стор. 44.

Коментарі (0)

Про сайт · Показчик · Навмання · Помилка · API · © 2023, Webmezha

Слава Україні!

каталог **if.ua**

<https://sum.in.ua/>

Керування

Представлення

☒ Лінійне

☐ Ієрархічне

Стаття

☒ Кольорова

☐ Чорно-біла

Ілюстрації

☒ Показати

☐ Приховати

Вигляд статті

☒ Колонки

Arial

16

англієць

АНГЛІЄЦЬ

АНГЛІЗА́ЦІЯ

АНГЛІЗО́ВАНИЙ

АНГЛІЗУВА́ТИ

АНГЛІЗУВА́ТИСЯ

АНГЛІ́ЙКА

АНГЛІ́ЙСЬКИЙ

АНГЛІ́ЙЦІ

АНГЛІКА́НЕЦЬ

АНГЛІКА́НСТВО

АНГЛІЄЦЬ *див. англійці.*

АНГЛІ́ЙЦІ, ів, *мн.* (*одн. англієць, йця, ч.; англійка, и, ж.*). Народ, який становить основне населення Англії. *Читав Стріндберга, англійця Б. Шоу і польського – Жулавського* (М. Коцюбинський); *Позад мене сиділо троє сухаристих англійок, двоє французів* (Ю. Яновський); *Услід за португальцями в Індії з'явилися голландці, англійці та французи* (з навч. літ.).